

Ongebaande paden in de melkveehouderij

Ontdekkingstocht met een veelbelovend reisgezelschap

Verantwoorde Veehouderij

The Road Not Taken

Robert Frost (1874–1963).

Two roads diverged in a yellow wood,
And sorry I could not travel both
And be one traveler, long I stood
And looked down one as far as I could
To where it bent in the undergrowth;

Then took the other, as just as fair,
And having perhaps the better claim,
Because it was grassy and wanted wear;
Though as for that the passing there
Had worn them really about the same,

And both that morning equally lay
In leaves no step had trodden black.
Oh, I kept the first for another day!
Yet knowing how way leads on to way,
I doubted if I should ever come back.

I shall be telling this with a sigh
Somewhere ages and ages hence:
Two roads diverged in a wood, and I -
I took the one less traveled by,
And that has made all the difference.

Uit Mountain Interval, 1920

Beste lezer,

Voor u ligt het verslag van een indrukwekkende ontdekkingsreis langs nieuwe, nog vrijwel ongerepte plekjes in het landschap van de Nederlandse melkveehouderij. In dit verslag nemen wij u graag mee langs de hoogtepunten die we op deze reis zijn tegengekomen. Wageningen UR is u namelijk al voor gegaan, en heeft ervaren dat er ontzettend veel te beleven blijkt in de wereld van de melkveehouderij. Als je er tenminste de weg weet, en de reis niet bij een gevestigde tour-operator boekt. Als u deze bladzijde omslaat en uw reis aanvangt, zult u merken dat u niet als normale toerist wordt rondgeleid. U zult u geen buitenstaander voelen, maar van dichtbij meemaken hoe het er in de wereld van de innovatieve melkveehouders aan toe gaat. Ook voor uw tour-operator, Wageningen UR, is dit een geheel nieuwe manier van reizen. We willen u via dit reisverslag deelgenoot maken van onze ervaringen, zodat u ook de meerwaarde kunt ervaren van deze nieuwe manier van reizen. Of onderzoek doen, zoals we dat in Wageningen zeggen.

U ontmoet innovatieve ondernemers die op uiteenlopende wijzen invulling geven aan het verduurzamen van de melkveehouderij. Maar u bent ook getuige van hindernissen die ze moeten nemen om hun vernieuwende werkwijzen verder te ontwikkelen. Soms zijn hun innovaties namelijk zo exotisch, dat ze niet op eigen kracht tot volledige bloei kunnen komen. Ze blijken niet goed in het melkveehouderij-landschap te passen, waar gevestigde werkwijzen, ideeën, bedrijven en instellingen de dienst uitmaken. Maar juist dergelijke vernieuwingen zouden in potentie wel tot een échte doorbraak kunnen leiden richting een duurzamere melkveehouderij. Daarom probeert Wageningen UR deze veelbelovende vernieuwingen tijdelijk te beschermen en te ondersteunen. Zodat ze niet in de kiem gesmoord worden, maar uit kunnen groeien tot weerbare vernieuwingen die ook op eigen kracht kunnen overleven. Vaak betekent dit dat de directe omgeving aangepast moet worden. Wageningen UR probeert partijen als voerleveranciers, zuivelbedrijven, banken, adviseurs, onderzoekers en overheden daarom mee te laten leren met innoverende melkveehouders. Zodat ze de problemen die deze melkveehouders tegenkomen kunnen vertalen naar hun eigen praktijk. En aan oplossingen gaan werken. Alleen dan krijgt vernieuwing alle ruimte, en krijgt het zaad van veelbelovende praktijkbloempjes op steeds meer plekken een vruchtbare voedingsbodem.

Een goede reis toegewenst!

Wageningen UR

Lunters Landfonds

Op deze toplocatie grazen koeien

'Dames en heren,

Welkom op deze busreis door het Lunterse buitengebied. Vanaf de A30 ziet u rechts het dorp Lunteren en links de groene weiden. Lunteren was altijd al het middelpunt van Nederland, maar met de aanleg van de A30 is dat alleen maar versterkt. De snelweg, die de A12 bij Ede verbindt met de A1 bij Barneveld, maakt Lunteren ineens zowel vanuit het noorden, zuiden, oosten en westen uitstekend bereikbaar. Zoals u ziet, heeft Lunteren nu nog een flink open buitengebied. Daar boeren nog steeds melkveehouders, maar die hebben het moeilijk. Het buitengebied van Lunteren

is dankzij de A30 ineens zeer aantrekkelijk voor bijvoorbeeld een industrieterrein of woningbouw. Bovendien maakt het deel uit van het reconstructiegebied voor de intensieve landbouw en is daarmee kansrijk als locatie voor grote varkensbedrijven. Dat betekent dat veehouders voor elke hectare die ze willen uitbreiden bedragen van wel 45.000 euro moeten neerleggen. Het buitengebied van Lunteren zit voor melkveehouders dus op slot. Dat is een situatie die op meer plekken in Nederland voorkomt. Het is natuurlijk ook vreemd: de afslag Lunteren van de A30 is een toplocatie voor industrie of woningbouw. En daar graast een koe! Maar juist dat is wat de burgers en boeren van Lunteren willen behouden. Daarom hebben ze het Lunters Landfonds (LLF) opgericht.

Waar een wil is is een brug
De A30 doorsnijdt het
buitengebied van Lunteren.
De kaartclub van het LLF
plande brutaalweg een
voetgangers- en fietsers-
brug over die snelweg
heen. Even later bleek de
reconstructie hetzelfde
idee op dezelfde plek te
hebben. Synchroniciteit,
noemen we dat. En wie
weet, komt die brug er...

Lunteren had altijd al een groep burgers die zich enthousiast inzetten voor het dorp en het daarbij horende buitengebied. De Stichting Toekomstvisie Lunteren, buitengebied en dorp (STL) organiseerde enkele jaren geleden volksraadplegingen. Daar kwam een jonge boer met het volgende idee: "Als jullie als burgers mijn grond kopen en weer aan mij verpachten tegen een iets lagere pachtprijs, dan mag je ook voorwaarden stellen voor het weidebeheer. En daar zal ik dan graag aan voldoen, inclusief koeien in de wei. Zo maken jullie als burger wel een mooi buitengebied mogelijk door er iets aan mee te betalen." Daarmee werd een idee dat al langer leefde bij boeren ineens omgevormd tot een concreet initiatief, namelijk het LLF. En dat was het begin van een voorzichtige samenwerking tussen burgers en boeren. We gaan nu naar het Lunterse buitengebied, waar het allemaal om gaat.

Boeren en burgers werken samen

Halte 1: Postweg, Lunteren

'We rijden nu naar het westen, het weidse boerenland in. De weg slingert hier door het boerenland, en u kunt duidelijk zien waarom dit buitengebied voor de mensen van Lunteren belangrijk is. U ziet ook dat sommige boeren een eigen winkeltje op de boerderij hebben, een teken dat ze zich nu al richten op de langsfietssende recreant.

Op de eerste informatieavonden van het LLF kwamen zo'n honderd burgers en boeren. Die waren enthousiast, maar er was eerst ook argwaan. Sommige burgers zagen het fonds vooral als speeltje voor de betrokken boeren. 'Het fonds is vooral bedoeld om zijn bedrijf in de benen te houden', zeiden zij.

Ook veel boeren reageerden afwachtend. 'De verstedelijking hou je toch niet tegen', vonden ze. En: 'Jullie benne teveel van de bomen'. Er zijn dan ook stevige verschillen tussen boeren en burgers bij het LLF. Boeren zijn praktisch, ze willen resultaat zien. Burgers denken meer vanuit een soort idealisme, sommigen zijn ook enorm visionair. Het is niet zo vreemd. De belangen van boeren en burgers zijn immers verschillend. Boeren willen hun bedrijf zien groeien en sommigen zien het LLF als een kans om hun bedrijf een paar hectare uit te breiden. Andere reageerden in eerste instantie weer afwachtend. Zo ging het kaartgroepje in het buitengebied van Lunteren inventariseren wat er mogelijk is aan fiets- en wandelpaden, en daaruit bleek dat boeren in eerste instantie huiverig zijn voor paden over hun land. 'Dat geeft maar rommel', vinden ze. Burgers vinden boeren al snel té praktisch en resultaatgericht. Voor hen is het belangrijk dat het volledige buitengebied mooi en toegankelijk is. Ze kijken daarom dan ook niet naar de afzonderlijke boerenbedrijven maar naar het hele gebied. Soms blijven ze daarbij wat steken in visionaire toekomstvisies en onderzoek. Dan worden er bijvoorbeeld adviesbureaus ingehuurd om de visies op te schrijven, terwijl het fonds maar niet van de grond lijkt te komen.'

Lange termijn
De sleutel voor het succes van het Lunters landfonds ligt op de lange termijn, volgens een deskundige van een grote Nederlandse bank. Door grond uit de prijsspiraal van de vrije markt te halen, verzekert Lunteren zich op de langere termijn van lage pachtprizen. Dat effect vereist wel een lange adem.

'Laat de mensen zien dat er wat gebeurt'

'De initiatiefnemers van het Lunters Land Fonds zijn betrokken mensen uit het gebied. Mensen waren in eerste instantie bang dat er bij Lunteren een industrieterrein of een woonwijk zou verschijnen. Ik vind het goed dat het LLF een particulier initiatief is. Daardoor zie je dat burgers en boeren zelf iets ondernemen om het buitengebied er beter uit te laten zien. De angst dat het buitengebied wordt vol gebouwd, is nu wel weggenomen. Zolang de gemeente niet meewerkt aan een wijziging van het bestemmingsplan gebeurt dat niet. Zo'n bestemmingsplan leggen we voor tien jaar vast en dat hebben we net weer gedaan. Het is ook rijksbeleid om gebieden open te houden. Ik zie het LLF niet als actiegroep. Ze staan niet tegenover ons, maar naast ons. En als ik kan helpen dan doe ik dat. De gemeente kan faciliteren. We kunnen helpen door op punten het bestemmingsplan te wijzigen, door te

zorgen dat paden aansluiten bij het bestaande netwerk, of bij de aanleg van houtwallen. We kunnen niet investeren in onroerend goed. Het aankopen van grond is een ambitieus plan. Het is het principe van de groundbank. Daar zijn heel veel voorbeelden van en die stemmen niet optimistisch. De verkopers van grond willen de commerciële waarde hebben. De drie hectare grond waar het LLF nu een optie op heeft, betekent wel dat er zo'n 130.000 euro moet worden opgehaald. Op korte termijn moet het LLF nu successen boeken. Laat de mensen zien dat er wat gebeurt, dan zul je zien dat burgers ook meer bereid zijn om zich bij het initiatief aan te sluiten. De burger heeft er geen belang bij dat een boer drie hectare kan uitbreiden, maar wel bij het verbeteren van het landschap. Een paar hectare helpt dan niet. Je moet veel hectares aankopen om zichtbaar het landschap te veranderen.

Bovendien: als er grond verpacht wordt aan een boer krijg je al snel de vraag: waarom die boer?; waarom niet die andere? Wie niet streeft naar het onmogelijke zal het mogelijke nooit bereiken, zeg ik wel eens. De vraag is wel: komt er voldoende geld binnen om de grond te kunnen betalen. Naar ik nu begreep wil het LLF nu kijken of boeren geen bijdrage kunnen leveren door bijvoorbeeld fiets- of wandelpaden te onderhouden of houtwallen aan te leggen en te beheren. Op zo'n manier denk ik dat ze steeds sneller zichtbaar maken wat het doel is van het LLF. Dat lijken mij namelijk haalbare doelen.'

Wilke Dekker, wethouder Ruimtelijke Ordening van gemeente Ede

Interview

Wetenschap als zelfreflectie

Halte 2: Buurtbosch, Lunteren

'We zijn nu het dorp Lunteren doorgereden, en daar heeft u kunnen zien dat daar een aanzienlijk aantal niet onbemiddelde mensen woont. Mooie, grote huizen in een mooie, groene omgeving. Het wordt wel het Blaricum van de Gelderse Vallei genoemd. De burgers van Lunteren zijn ook erg betrokken bij hun buitengebied. Het Buurtbosch dat we hier zien heeft een vriendenvereniging van wel 900 leden die helpen met onderhoud en beheer. De stap naar de financiering van aankoop van delen van het buitengebied via het LLF is dan ook niet zo vreemd. Het idee voor het LLF is natuurlijk prachtig. Boeren en burgers die samen het buitengebied onderhouden, zodat beiden ervan profiteren. Het idee voor het LLF is ook optimistisch en ambitieus, want willen de boeren en burgers van Lunteren het complete buitengebied een facelift geven, dan moet er minstens 200 hectare aangekocht worden. Daarvoor is 6 miljoen euro nodig. Zover is het natuurlijk nog lang niet. Het LLF staat nog maar aan het begin van een

complex en langdurig proces, waarin boeren en burgers elkaar moeten vinden.

De situatie in en rondom Lunteren is exemplarisch voor andere delen van Nederland - met de op slot zittende melkveehouderij, de oprukkende verstedelijking en de wens voor een mooi buitengebied. Dat is ook de reden dat wetenschappers van Wageningen UR participeren in het netwerk rondom het LLF. In het kader van het onderzoeksproject Slim Experimenteren bieden ze adviezen en praktische hand- en spandiensten zoals het maken van folders, maar ze zijn ondertussen ook heel geïnteresseerd hoe zo'n nieuwe institutie als het LLF groeit. Want dan kunnen ze kijken hoe de ervaringen binnen het LLF nuttig zijn voor andere gebieden in Nederland. De bemoeienis van de wetenschappers met

het LLF wordt door zowel boeren als burgers op prijs gesteld. De wetenschappers spelen zelf ook een belangrijke rol spelen bij het LLF. Alleen al het feit dat Wageningen UR het initiatief onderzoekt, betekent voor het LLF dat het initiatief geloofwaardiger wordt. De wetenschapper is hier dus niet meer de neutrale,

Beladen historie

Het Lunters landfonds bleek ook onbewust herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog op te roepen. Een deelnemer aan de tweede bewonersbijeenkomst bracht een partij-ideoloog van de NSB en de gelieerde boerenorganisatie Landbouw en Maatschappij in herinnering. Hij verspreidde een gedachtegoed dat neerkwam op Lunteren voor de Lunteranen. Was het LLF niet hetzelfde van plan? Nee, natuurlijk. Het LLF wil wel een nauwere verbinding maken tussen Lunteranen en hun grond, maar er is geen sprake van dat die speciaal beperkt zou moeten blijven tot 'echte' Lunteranen.

objectieve en afstandelijke adviseur en analyticus, maar een actieve deelnemer. Dat betekent dat de rol van de wetenschapper direct onderwerp wordt van het wetenschappelijk onderzoek. Wetenschap is daarmee ook kritische zelfreflectie en een zoektocht naar een nieuwe houding voor de begeleiding en bestudering van particuliere samenwerkingsprojecten die ook elders in Nederland van de grond kunnen komen.

Ik moet daarbij denken aan wat ik een wetenschapper ooit heb horen zeggen over innoverende boeren: " Vernieuwing gaat alleen als je de grenzen van je eigen bedrijf overschrijdt, en als je het lef hebt om te denken dat de omgeving niet een gegeven is maar anders kan en moet." Hetzelfde geldt dus eigenlijk voor de wetenschappers zelf, maar ook voor de gemeente, de provincie, ministeries, banken, enzovoorts. We rijden nu door naar de Drie Plasse Percelen, want daar moet het LLF concreet tot uitvoering komen.'

Het LLF wordt concreet

Halte 3: De Drie Plasse Percelen, Loenhorsterweg, Lunteren

'We rijden nu weer terug, over de A30 naar de Drie Plassen Percelen aan de Loenhorsterweg en de Hazendonkseweg (zie gele stippen op kaartje). Hier liggen de eerste drie hectare grond die het LLF zou willen aankopen. De

Drie Plasse Percelen is grond van een oude boer die ermee stopt, en die nooit heeft meegedaan aan de ruilverkaveling. Daardoor is het land nooit geëgaliseerd. U ziet dat hierdoor een mooi cultuurhistorisch waardevol gebied is ontstaan met dekstuifzanden en houtwallen.

Het LLF heeft nu een optie op de grond.

Het LLF is zo ineens zeer concreet. Het LLF is sinds mei 2005 een vereniging

en daarmee een rechtspersoon. De vereniging kan nu zelf subsidievoorstellen indienen bij bijvoorbeeld de provincie of de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei. Er is een rentmeester aangesteld en in samenwerking met het Gelders Landschap worden met subsidiegelden klompenpaden aangelegd. Daarnaast is contact opgenomen met banken voor de financiering van de grond, maar die reageren nog afwachtend. De Drie Plasse Percelen is de plek waar het LLF tot zijn eerste tastbare resultaat moet komen, vinden velen. Tegelijkertijd ontstaan er andere initiatieven, zoals de aanleg van wandelpaden over boerenland, het betrekken van burgers bij het onderhoud van houtwallen, enzovoorts.

Buitenlui

Het LLF ontdekte al doende een voor haar succes belangrijke groep mensen: de eigenaren van niet-agrarisch onroerend goed in het buitengebied. De waarde van hun bezit is gebaat bij een open landschap. Er zijn er zelfs, die zelf een stuk grond tegenover hun huis kopen, om zich te verzekeren van uitzicht.

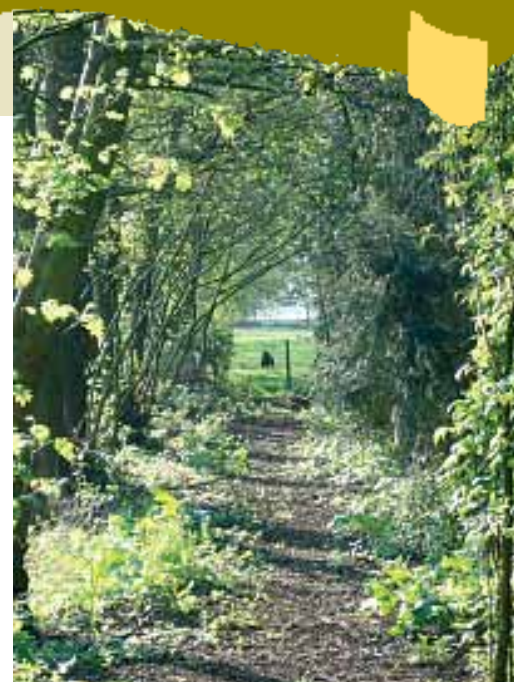
Zo wordt er met subsidie van provincie Gelderland werk gemaakt van de aanleg van een zogenaamd klompenpad, een wandelpad over boerenland. Het LLF verbreedt zijn activiteiten dus. Het LLF leeft in Lunteren. Tijdens de Oud-Lunterse Dag, een evenement dat sinds 1977 in het dorp wordt gehouden, heeft de vereniging zich gepresenteerd aan veertigduizend bezoekers. De reacties waren erg positief, ook al leverde de dag uiteindelijk maar tien nieuwe leden en twee vrijwilligers op. Het LLF is ook een echte spin in het web. Boeren bellen de vereniging bijvoorbeeld als ze mooie plekken weten voor de klompenpaden, maar ook als ze zien dat er iets wordt aangelegd in hun buurt en willen weten wat er gebeurt.

Het lijkt er wel een beetje op dat de verschillende bij het LLF betrokken partijen allemaal hun eigen belang najagen. Boeren willen graag uitbreiden met geld van burgers, burgers willen fiets- en wandelpaden maar huiveren nog voor grote investeringen, wetenschappers moeten hun nieuwe onderzoeksvorstellen

schrijven en gehonoreerd krijgen.

Daarnaast is onduidelijk wat de gemeente, de provincie, de banken en andere partijen voor het LLF kunnen betekenen. In de media krijgt het fonds inmiddels veel aandacht; het wordt bijkans doodgeknuffeld.

Binnen het LLF leeft de indruk dat het nu erop of eronder is. Dat betekent wel

Ondernemers
Allerlei ondernemers
nemen al initiatieven in het
buitengebied. Een boer die
een camping beheert,
natuurontwikkeling, een
theehuis, een boomgaard
toegankelijk voor publiek.
Het LLF koos ervoor om die
initiatieven zoveel mogelijk
met elkaar te verbinden,
bijvoorbeeld door de route
door het landschap erlangs
te leiden.

dat er zo'n 130.000 euro moet worden binnen
gehaald. Daarnaast is een heet hangijzer de
vraag welke boer uiteindelijk van de Drie
Plasse Percelen gebruik mag maken. Ook moe-
ten burgers nu eindelijk heel concreet aange-
ven welke eisen ze stellen in ruil voor de aan-
koop van de percelen. Het LLF gaat dan ook
nog een spannende toekomst tegemoet.

Ik dank u voor uw aandacht.'

Informatie:

www.lunterslandfonds.nl
[www.verantwoordeveehouderij.nl/
slimexperimenteren](http://www.verantwoordeveehouderij.nl/slimexperimenteren)

Eenvoud en Lage Kosten

Een zo laag mogelijke kostprijs met eigen methoden

'Dames en heren,

Welkom op onze rondreis langs boeren die streven naar zo laag mogelijke kosten. We zijn op weg naar Lelystad, waar boeren die lid zijn van het netwerk Eenvoud en Lage Kosten komen praten over rekenmethodes die wetenschappers van de Animal Sciences Group voor hen hebben ontwikkeld om kosten te besparen. Deze worden namelijk in nauwe samenwerking ontwikkeld met de melkveehouders die ze gebruiken. Doel is de boeren bewuster te laten omgaan met de vele soorten kosten die ze maken.

Van Lelystad rijden we naar het Groene Hart. Daar werken twee heel verschillende melkveehouders allebei op hun manier heel bewust aan een bedrijfsvoering die zo laag mogelijke kosten met zich meebrengt. We zullen zien dat dit niet alleen ligt aan de manier van bedrijfsvoering, gespecialiseerd of verbreed, maar ook aan de manier waarop de twee boeren de verschillende kostenposten benoemen, en hoe ze de verschillende cijfers uit de boekhouding met elkaar vergelijken.'

De drie petten van de wetenschap

Halte 1: Animal Sciences Group, Lelystad

'We zijn nu bij een overleg tussen wetenschappers en boeren. De wetenschappers hebben onlangs een rekenmethode ontwikkeld die de Quick Scan van de Kostprijs of kortweg QSK heet. Die is vergelijkbaar met de Bedrijfsstandaardkoe (BSK), de maatstaf voor melkproductie. Boeren pochen soms over de BSK op verjaardagen en vergaderingen. Met de QSK kunnen ze dit nog beter,

Animal Sciences Group in Lelystad

want die toont aan dat ze een écht rendabel bedrijf hebben en dat dit ook kan met een lagere melkproductie. Wetenschappers van de Animal Sciences Group van Wageningen UR hebben de QSK ontwikkeld, in nauwe samenwerking met de melkveehouders. Nu al kunnen boeren via de QSK hun bedrijfskosten op internet vergelijken met vier typen bedrijven. Zo'n vijftienhonderd melkveehouders hebben ondertussen gebruik gemaakt van de QSK, dus interesse is er wel. Naast deze rekenmethode werken ze ook nog aan het internethulpmiddel 'Bewust Beweiden'. Dit helpt melkveehouders bewust om te gaan met de keuze of ze hun koeien in de wei laten of op stal. De ontwikkeling van de QSK gebeurt allemaal in overleg met de boeren die zulke methodes gebruiken, zoals u ziet. Dat is best ingewikkeld, want boeren gaan heel verschillend om met kosten. De een wil de totale kostprijs zo laag mogelijk

Van halte 1 Lelystad naar halte 2 Oudewater

Van halte 2 Oudewater naar halte 3 Kamerik

houden, terwijl de ander juist de uitgaven minimaliseert en zich minder druk maakt om berekende kosten. En weer een ander probeert juist de arbeidskosten te drukken. Dat resulteert in uiteenlopende keuzes, van verbouw van eigen krachtvoer tot uitbesteden van de jongveeopfok en landwerkzaamheden.

De bijeenkomst die u nu meemaakt, is een onderdeel van het door de wetenschappers georganiseerde onderzoeksexperiment Slim Experimenteren, dat is gericht op het zoeken naar innovaties in de melkveehouderij. De boeren zijn uitgenodigd om deel te nemen aan het netwerk Eenvoud en Lage Kosten, zodat ze van elkaar kunnen leren om zo kostenbewust mogelijk te boeren. Het is de bedoeling dat de rest van de melkveesector daarvan mee leert, dus willen de wetenschappers graag dat boeren hun kennis en ervaring zoveel mogelijk verspreiden.

De wetenschappers ontwikkelen dus de rekenmethodes, ze begeleiden de manier waarop de boeren met elkaar leren en ze zijn als projectleider verantwoordelijk voor de manier waarop het geld binnen het project wordt besteed. Ze hebben drie petten op. Dat geeft wel eens scheve ogen bij de boeren, zoals u kunt begrijpen, zeker als er beslissingen genomen worden

'Boeren moeten oplossing vinden die bij hen past'

Herman Snijders, sectormanager grondgebonden veehouderij bij het ministerie van LNV:

'Vroeger maakte het ministerie van LNV beleid en verspreide dat over de sector via de voorlichting, ook de aanbevolen bedrijfsaanpassingen. De realiteit is echter dat de sector nu veel gedifferentieerder is. Er spelen ook allerlei maatschappelijke problemen - mest, dierenwelzijn, koeien in de wei - waarvoor heel veel oplossingen mogelijk zijn. Dan past het ook niet meer om met een ééndimensionale boodschap de boer op te gaan. Het is beter en slimmer om boeren zelf te laten nadenken, en dat past weer bij het idee om boeren te laten leren van boeren. Ik ben bij een bijeenkomst geweest van het netwerk Eenvoud en Lage Kosten. Daar zie je dat boeren een oplossing moeten zien te vinden die bij hen past. Wat past bij de bedrijfsomstandigheden? Maar ook: wat past bij de persoon? Je kunt wel makkelijk verhalen houden over de economie, maar dat is lang niet alles. Stel dat het ministerie

inzet op verbreding en er is geld te verdienen in de paardenhouderij. Als je als boer niet om kan gaan met de paardenmensen, dan heb je daar niets aan.

Je kunt niet iedere boer met dezelfde oplossing opzadelen. Daarom is een netwerk als Eenvoud en Lage Kosten ook een zoektocht naar differentiatie. Je kunt maatschappelijke vraagstukken als milieu en dierenwelzijn op een hightech-maniër oppakken, maar je kunt ook zoeken naar eenvoudige en kostenbesparende oplossingen zoals in dit netwerk. Er zijn boeren die zich door dit thema aangesproken voelen, en wat het beleid of maatschappelijke partijen als LTO of de Rabobank daarmee doen, dat is dan mooi meegenomen.

Het leidend thema binnen het ministerie van LNV is 'van zorgen voor, naar zorgen dat'. Het is niet zo dat het ministerie gaat vertellen wat er moet gebeuren. Het is veel belangrijker dat de maatschappelijke partijen zelf bij elkaar gebracht worden om samen te

zoeken naar oplossingen. Het netwerkidee past prima in die benadering - sterker nog: het is een uitvloeisel ervan. Neem het probleem van de koeien in de wei. Ruim tachtig procent van de koeien staat buiten. Bijna twintig procent niet, maar bij die boeren spelen allerlei problemen, zoals een kleine huiskavel, een te groot koppel koeien, automatisch melken, enzovoorts. Stel dat het ministerie weiden verplicht. Daarmee los je de problemen van die twintig procent niet op. Dan kunnen we beter een oplossing proberen te verzinnen, het liefst eentje die voortkomt uit de boerenpraktijk, om vervolgens de maatschappelijke partijen die erbij zijn betrokken - van de Dierenbescherming tot LTO - bij elkaar te brengen. Dat weidengang belangrijk is voor bijvoorbeeld de uitstraling van de sector, dat weet iedereen wel. Het is samen zoeken naar oplossingen.'

Beweid bewust!

Zo'n 85-90% van de melkveehouders past momenteel weidegang toe, maar naar schatting 40% van alle melkveehouders twijfelt of ze het in de toekomst zullen toepassen. Naast factoren als verkaveling, intensiteit, arbeidsgemak en grondsoort speelt beeldvorming echter ook een grote rol. Weidegang zou onder het nieuwe mestbeleid bijvoorbeeld voor veel bedrijven niet meer rendabel zijn, zo wordt nogal eens gesuggereerd. Het tegendeel is vaak waar. De tool 'Bewust Beweiden' helpt melkveehouders een bewuste keuze te maken.

waar ze het niet mee eens zijn. Maar voor de wetenschappers zelf is het ook moeilijk, omdat ze in bijeenkomsten als deze vaak petten moeten wisselen. U ziet tijdens de discussie ook dat boeren vooral over hun eigen bedrijf praten. Wetenschappers vinden dat wel eens frustrerend, omdat zij juist streven naar een meer algemeen toepasbare methode. Het is natuurlijk ook wel een beetje merkwaardig, dat boeren die eigenlijk bijna concurrenten zijn van elkaar, elkaar oefjes gaan leren om meer kostenbesparend te werken. Het is alsof Philips tegenover Sony zijn geheimen van de Senseo prijs geeft. Toch is dit het ultieme doel van Slim Experimenteren, dat boeren leren van hun omgeving en andersom, en ook de deelnemende boeren zijn ervan overtuigd dat ze samen beter innoveren en kosten besparen dan alleen. Het netwerken kan ook te ver gaan. Boeren vinden vaak dat een netwerk als Eenvoud en Lage Kosten hen eigenlijk niet zoveel oplevert. Dan zeggen ze dat ze telkens opnieuw moeten opdraven om onbetaald hun expertise als melkveehouder te delen. Er zijn ver-

halen bekend van boeren die tot in Zweden hun innovaties verkochten voor zalen vol dik betaalde adviseurs, wetenschappers en bestuurders, terwijl de boeren er geen cent voor kregen. Dat is voor een kostenbewuste boer natuurlijk niet goed te praten. We zullen verder op de dag zien hoe verschillende boeren met dit soort dilemma's omgaan. Eerst rijden we naar Oudewater.'

Ondernemen is specialiseren en onderscheiden

Halte 2: Damweg, Oudewater

'We rijden nu het erf op van de zuivelboerderij van Jan en Miranda Hoogenboom. Ze maken met eigen melk boerenzuivel. De Turkse, Griekse en Bulgaarse yoghurt die ze maken distribueren ze zelf op de Nederlandse en de

buitenlandse markt. Daarnaast heeft Jan samen met zijn financieel adviseur Theo Broers het adviesbureau DC Holland opgericht, dat zich bezig houdt met het begeleiden van clubjes boeren die bezig zijn met kostenbesparing. Hoogenboom werkt als een van de weinige boeren al decennia met een constante doorrekening van de bedrijfskosten. De melkveehouderij, de zuivelproductie, de distributie en het adviesbureau moeten van Hoogenboom allemaal afzonderlijk rendabel zijn en zo min mogelijk kosten met zich mee brengen. Hij vindt dat de QSK net zo'n maatstaf moet worden voor het kostenplaatje van bedrijven als de BSK is voor de melkproductie. Via standaardisering van de doorrekening van bedrijven denkt hij in de toekomst met de QSK bijvoorbeeld de gevolgen van een nieuwe mestwetgeving door te rekenen, of de overgang naar biologische landbouw. Dan kunnen boeren als ondernemers bewuste keuzes maken.

Jan en Miranda Hoogenboom

Boeren moeten meer gaan denken als ondernemers, vindt Hoogenboom. Ze denken nog veel te vaak traditioneel in termen van hoge productie zonder dat ze daarbij naar de kosten kijken. Hoogenboom werkt al tijden met een lagere melkproductie per koe, maar die melk heeft per liter wel een lagere kostprijs door uitgekiend gebruik van voer, het niet zelf opfokken van jongvee, enzovoorts. De klachten van boeren dat het slecht gaat in de landbouw neemt hij niet serieus. Hij stelt dat slechts twee procent van de boeren een bedrijfseconomische boekhouding heeft. Daarom moeten boeren ook niet zeuren, vindt Hoogenboom, want ze kunnen hun klachten niet staven met cijfers.'

Boeren is meer dan melken alleen

Halte 3: Van Teylingenweg, Kamerik

'U ziet het. De Beekhoeve van Koos en Monique van der Laan is een heel ander bedrijf dan dat van Jan en Miranda Hoogenboom. Het biologische melkveebedrijf ligt idyllisch langs

de Kamerikse Wetering, er ligt een wandelpad over het land en de boer is duidelijk ingesteld op het ontvangen van burgers. Van der Laan is een typisch voorbeeld van een boer die het zoekt in de verbreding van zijn bedrijf. Er staat een gsm-mast op zijn terrein, er is een vergaderruimte te huur en veel van zijn MRIJ-roodbonte koeien zijn geadopteerd door burgers.

Op het eerste oog lijkt de Beekhoeve dan ook niet een tot in de centen op kosten doorgerekend bedrijf. Van der Laan omhelst echter de filosofie dat elke activiteit die hij ontplooit met zijn boeren-

Koos en Monique van der Laan

'Boeren leren van boeren'

Onno van Eijk, als onderzoeker van de Animal Sciences Group betrokken bij de Melkvee Academie:

'We hebben in de Melkvee Academie een verdiepingsbijeenkomst georganiseerd met drie boeren die ervaring hebben met de QSK. Die hebben we gebruikt als boerenexperts om de deelnemers aan de Melkvee Academie te inspireren. Daar is heel enthousiast op gereageerd. Deelnemers aan deze bijeenkomst hebben aangegeven, dat ze graag deel willen uitmaken van een netwerk dat zich bezighoudt met kostenbesparing.

De basis onder de Melkvee Academie is dat boeren leren van boeren. Boeren die met kostenbesparende innovaties bezig zijn in het netwerk Eenvoud Lage Kosten, zijn voor ons aanjagers voor andere boeren. De ervaringskennis van dit soort boeren kunnen we in de Melkvee Academie goed gebruiken. Het meest opvallende vond ik aan de bijeenkomst dat boeren kunnen leren

van andere types boeren. Er waren op de bijeenkomst enkele grote melkers. Die keken nogal op van de manier waarop Koos van der Laan - met zijn 160.000 kilo melk - via verbreding zoekt naar alternatieve manieren om inkomen te genereren. Dat vonden ze echt een eye opener.

Voor de Melkvee Academie is netwerkvorming een hoger doel. Het voordeel van flexibele netwerken, zoals die ook binnen Slim Experimenteren worden ontwikkeld, is dat een grote groep boeren in aanraking komen met collega's die met dezelfde problemen bezig zijn en soms al interessante oplossingen hebben gevonden. Dat is ook het voordeel van thematisch ingerichte netwerken, dat je boeren heel specifiek met één onderwerp laat werken. Boeren zijn vaak al georganiseerd in regionale groepjes, maar soms is het zinnig om thema's landelijk aan te pakken. Het ligt natuurlijk heel erg aan de ambitie van de boer. Over een thema

als arbeid kun je op provinciaal niveau nog wel een netwerk organiseren, maar als je praat over de top van de kostenbesparende boeren, met een QSK van een kwartje, dan moet je het breder trekken. Natuurlijk kost dat boeren tijd, moeite en geld, dus als je het dicht bij huis kunt organiseren moet je het vooral niet landelijk trekken. Maar ook op provinciaal niveau is nog heel wat open te breken en dan hoeven de reistijden niet zo lang te zijn. Het hoeven niet altijd langdurige netwerken te zijn, je kunt het soms af met een eenmalige bijeenkomst.'

Interview

grond geld moet opleveren, of dat nu de verkoop van biologisch gras is aan maneges of weidevogelbeheer of de percelen die hij pacht van Natuurmonumenten, of de verhuur van de gsm-mast. Al die inkomsten zijn volgens Van der Laan bedrijfsinkomsten.

Van der Laan is kritisch over de QSK, omdat in het rekenmodel aannames worden

gedaan die lang niet altijd passen bij uitzonderlijke bedrijven zoals de zijne. De QSK rekent bijvoorbeeld met een pacht van gemiddeld 500 euro per hectare, een rente over het quotum van 2%, en afschrijvingspercentages voor gebouwen en machines van 4% en 8%. Die cijfers zijn lang niet van toepassing op alle bedrijven.

Ook Van der Laan ziet zich als ondernemer. Maar wel een ondernemer die met een heel scala aan activiteiten van zijn grond weet te leven. Alle activiteiten die hij onderneemt, van de gsm-mast, het continue beweiden, het wandelpad tot de vergaderzaal, zijn allemaal onlosmakelijk onderdeel van het bedrijf. En die moeten allemaal rendement opleveren. Dat is constant rekenen. Van der Laan houdt bijvoorbeeld zijn kalveren bij de moeder. Dit kost extra melk, maar de kalveren groeien wel beter, én het is voor de voorbij lopende recreant of de melk kopende burger een mooi gezicht. Dat past weer in de filosofie van Van der Laan om een consumptievriendelijk bedrijf te hebben. Per saldo kan het dus positief uitvallen.'

QSK is niet dé norm

Met de Quick Scan Kostprijs wil het netwerk het kostenbewustzijn in de sector vergroten.

Melkveehouders krijgen hiermee snel inzicht in hun kosten en opbrengsten, en kunnen deze bovendien makkelijk vergelijken met collega's. Het netwerk wil ook laten zien dat uiteenlopende strategieën tot een goed inkomen kunnen leiden. De QSK moet daarom niet dé nieuwe norm moet worden. Ieder kengetal heeft namelijk zijn beperkingen en neemt daardoor snel het zicht weg van ongewone, veelbelovende strategieën die niet binnen bepaalde aannames passen.

Halte 4: De terugreis

'Het lijkt allemaal logisch, zult u denken, dat melkveehouders bewust met hun kosten omgaan. Toch reageren andere melkveehouders op de werkwijze van bijvoorbeeld Hoogenboom vaak sceptisch: "Dat kan toch nooit!" "Ze behandelen niet voor! Dat kan toch niet! Dan heeft hij gewoon een te hoog celgetal!" "Wat? Hebben ze geen jongvee-opfok?"

Dan heb je veel te veel uitval! Gekochte koeien hebben altijd problemen!" "Het nieuwe mestbeleid jaagt de koeien op stal!" Juist die weerstand maakt het zinvol dat er netwerken zijn als netwerk Eenvoud en Lage Kosten, waar boeren als Hoogenboom en Van der Laan aan hun wantrouwige collega's kunnen vertellen dat het allemaal eigenlijk heel goed gaat. Waarom hebben we deze dag nu twee van zulke verschillende melkveehouders bezocht, hoor ik u denken. Dat zal ik u vertellen. Zowel Hoogenboom als Van der Laan is het hele jaar bezig om de kosten te drukken, maar komen door hun keuze voor hun bedrijfsvoering voor heel persoonlijke keuzes te staan. Hoogenboom kiest voor specialisatie en zorgt dat de aparte bedrijfsonderdelen allemaal apart op de balans staan. Van der Laan kiest voor een heel scala aan activiteiten en vindt dat al die verschillende activiteiten onlosmakelijk verbonden zijn aan het boerenbedrijf.

Het mooie is dat zulke compleet verschillende boeren via het netwerk Eenvoud en Lage Kosten toch op de een of andere manier hun bedrijfsvoering met elkaar kunnen vergelijken. Om anderen ook te laten delen in hun kennis, heeft het netwerk aansluiting gezocht bij de Melkvee Academie. De Melkvee Academie organiseert inmiddels bijeenkomsten

over kostenbewust ondernemen, waarbij de QSK centraal staat en waarbij de voorbeeldfunctie van boeren als Hoogenboom en Van der Laan wordt ingezet. Maar ook via mengvoerbedrijven worden de QSK en het programma 'Bewust Beweiden' verspreid. Zo ontstaan bredere discussies over hoe om te gaan met kosten, opbrengsten en weidegang.

Het netwerk is het om zulke discussies te doen. De QSK moet niet de nieuwe norm worden in de sector, maar er aan bijdragen dat boeren zich bewuster worden van de economische gevolgen van bepaalde keuzes in hun bedrijf. Zo kiest Van der Laan bewust voor het beweiden van zijn koeien, omdat dat past in zijn bedrijfsfilosofie. Maar de boeren kunnen ook bewuster omgaan met veranderingen van buitenaf, zoals de onlangs veranderde mestwetgeving. De QSK, 'Bewust Beweiden' én discussies met collega's kunnen daar behulpzaam bij zijn.

Ik dank u voor uw aandacht.'

Informatie:

www.verantwoordeveehouderij.nl/qsq
www.verantwoordeveehouderij.nl/bewustbeweiden
www.verantwoordeveehouderij.nl/slimexperimenteren
www.melkveeacademie.nl

Energetische Kwaliteit Melk

Stralend gezonde melk moet meerwaarde opleveren

'Dames en heren,

Welkom bij onze rondreis in de wereld van de melkveehouders die zeggen dat ze met een uitgebalanceerd bedrijf gezondere melk produceren. We rijden nu naar het Brabantse Zeeland, waar Piet Bongers ontdekte dat je met een wichelroede niet alleen een kluisleutel kan terugvinden, maar ook kan zorgen voor gezondere melk en een energetisch gezond bedrijf. Daarna gaan we naar Thijs Scholten bij Dalfsen, die met het gezonde boerenverstand een stralingskast en een watervitaliseerder inzet, en biofotonenmetingen doet om te kijken of dat betere en gezondere melk oplevert.

De boeren die we bezoeken, maken deel uit van het netwerk Energetische Kwaliteit Melk, een club boeren, onderzoekers en andere belanghebbenden die zoeken naar manieren waarop de alternatieve werkwijzen van boeren als Bongers en Scholten onder andere boeren kunnen worden verspreid. U zult merken dat dit niet vanzelf gaat, omdat er zowel bij boeren als in de wetenschap overtuigde tegenstanders zijn van het werken met instraling, biofotonenmetingen, en andere alternatieve methoden.'

Stralend gezonde melk door samenhangende bedrijfsvoering Halte 1: Langeboomseweg, Zeeland

'We zijn nu op het bedrijf van Piet Bongers. Let niet op de honden, die blaffen wel maar zijn niet gevaarlijk. U ziet, Bongers heeft een op het oog gewone boerderij, met stallen, tractoren en werktuigen, koeien en kalveren, vele hectare weideland en alle andere dingen die een gewone melkveehouder heeft. Toch stelt

Piet Bongers

Bongers dat zijn melk gezonder is dan de melk van een gewone melkveehouder. Bongers is bestuurslid van PMOV, het platform voor nieuwe landbouw dat een holistische benadering van het boerenbedrijf propageert. Daar zie je niets van op het bedrijf zelf, maar het betekent dat boeren streven naar samenhang in het bedrijf. Het bedrijf moet één zijn met de omgeving, met de natuur die aanwezig is op het bedrijf zelf maar ook op het land, in de bodem, enzovoorts. Je moet met de natuur meewerken, vindt Bongers. Daarom voegt hij bacteriën toe aan zijn mest om die te verbeteren, maar het is ook de reden dat hij experimenteert met energie. Bongers is heel nuchter over de alternatieve manieren van werken met energie. Hij gaat uit van zijn ervaring en is tevreden met de resultaten. Bongers kwam in aanraking met de alternatieven toen hij zijn kluisleutel kwijt raakte tijdens een verbouwing. Via via kwamen Bongers en zijn vrouw in aanraking met een vrouw die met een wichelroede de sleutel wist te vinden. Op dat moment bleven Bongers en zijn vrouw nog sceptisch, maar toen een kennis op dezelfde manier foto's terug vond, raakten ze er toch van overtuigd dat het meten van straling en energie resultaten opleverde. Dat de vrouw van Bongers ineens minder last kreeg van zonneallergie toen de familie een watervitaliseerapparaat op de waterleiding monteerde, sterkte hen alleen maar in die mening.

Van halte 1 Zeeland naar halte 2 Lelystad

Van halte 2 Lelystad naar halte 3 Dalfsen

Elke maand meet Bongers met een groep verwante boeren uit de regio zijn bedrijf door. De melkveehouder heeft een cursus Ecotherapie gevolgd bij therapeut Hans Andeweg en al is hij geen volleerde ecotherapeut, hij weet met enige moeite wel zijn bedrijf door te meten. Zelf gebruikt Bongers daarvoor de wichelroede, anderen meten met geluid of kleur. Met deze metingen kan Bongers zijn bedrijf zo aanpassen dat het als geheel energetisch meer in balans is. Dat is de reden dat hij gezondere melk produceert, melk met een hoger energetisch gehalte dan die van normale boeren.

Bongers is deelnemer geworden van het netwerk Energetische Kwaliteit Melk van het door de Wageningen UR georganiseerde onderzoeksexperiment Slim Experimenteren, want hij wil zijn methodes verbreiden naar andere melkveehouders. Het moeilijke is volgens Bongers dat het moeilijk is uit te leggen hoe het allemaal werkt. Dat maakt het moeilijk met mensen te praten, die bovendien vaak sceptisch staan tegenover het energetisch melken. Bongers vergelijkt het wel met een persoon die goed in zijn vel zit; dat is moeilijk met harde feiten te staven, maar die persoon kan het wel aan andere personen laten voelen.

'Meetbaarheid energetische kwaliteit is het belangrijkste'

Hans de Bie, sectormanager Veehouderij bij Rabobank Nederland: 'We houden vanuit de Rabobank alles bij wat er aan innovaties gebeurt in de melkveehouderij. De energetische kwaliteit van melk heeft duidelijk een innovatief karakter. Als de energetische kwaliteit kan worden verhoogd, zijn wij als bank geïnteresseerd wat dat financieel betekent voor het bedrijf. Betekent een hogere energetische kwaliteit een kostprijsverlaging, of kan een boer er bij een melkafzetorganisatie een hogere melkprijs voor krijgen?'

Het wordt wel eens zweverig. We hebben het tijdens een bijeenkomst wel eens over paranormale dingen gehad. Maar we doen er niet lacherig over. De core business is voor de Rabobank de financiering van de sector. Daarbij kijken we naar de rentabiliteit. Als blijkt dat de energetische kwaliteit geld oplevert, kunnen we aan de lokale banken aangeven dat ze bedrijven die hiermee experimenteren op een hogere melkprijs doorrekenen. Dat kan

betekenen dat de bank het financiële beleid ten aanzien van die bedrijven gaat aanpassen. Het kan in het belang van de sector zijn dat dit slaagt, en als de sector erbij is gebaat dan is de bank er ook bij gebaat. Tot nu toe hebben we echter nog niet gezien dat het resultaten oplevert. Er zouden meer partijen bij moeten worden betrokken. Met name als het gaat om de betrokkenheid van de melkafzetorganisaties staat het project nog in de kinderschoenen. Als een hogere energetische kwaliteit van de melk betekent dat de houdbaarheid van de melk met drie dagen wordt verlengd, dan zijn de melkafzetorganisaties eventueel wel geïnteresseerd. Een andere mogelijkheid is om de hogere energetische kwaliteit regionaal of lokaal te vermarkten. Dan is het de vraag of je de innovaties die leiden tot die hogere energetische kwaliteit regionaal of landelijk wil uitdragen. Je kunt het kleinschalig uitdragen, maar als je het naar de hele sector wil uitdragen, dan moet je het

landelijk aanpakken. Wij als bank kunnen zulke regionale projecten wel financieren, maar daarbij doen we een normale bancaire toetsing. We kijken bijvoorbeeld naar de niche-markt die de melkveehouders willen bedienen. Die melkveehouders zullen op die markt echter wel duidelijk moeten maken, dat ze met de melk met hogere energetische waarden een meerwaarde hebben. Dat kunnen ze op dit moment niet, omdat het allemaal nog in een heel pril stadium zit. De meetbaarheid van de energetische kwaliteit is voorlopig het belangrijkste. Daarmee kunnen boeren hard maken dat hun melk langer houdbaar is. Dat is een meerwaarde die ze vervolgens via melkafzetorganisaties of via de regionale markt kunnen vermarkten. Voor ons als bank is dat interessant, maar voorlopig wachten we nog af.'

Wat het netwerk voor Bongers in ieder geval heeft opgeleverd is kennis en ervaring uit het buitenland. Onderzoekers hebben geïnventariseerd welke methoden in andere landen werden gebruikt. India loopt hierbij voorop, maar ook in Oost-Europa is men al veel verder dan in Nederland. Bongers hoopt die internationale kennis te kunnen koppelen aan de praktijken die in het netwerk Energetische Kwaliteit Melk ter sprake komen. Veel vooroordelen kunnen zo in ieder geval bespreekbaar worden.

We rijden nu naar Lelystad, waar we de wetenschappers gaan bezoeken, die het netwerk begeleiden van boeren als Bongers die vooral op hun gevoel afgaan.'

Meten is weten, maar ervaring ook

Halte 2: Animal Sciences Group, Lelystad

'Welkom bij de Animal Sciences Group. Deze groep wetenschappers werkt tegenwoordig onder de vlag van Wageningen UR aan allerlei methoden om de bedrijfsvoering van boeren te verbeteren. Het onderzoek is vaak erg praktijkgericht, variërend van het zoeken naar een betere bodemkwaliteit, de beste manier om te melken tot de juiste manier om uiers te ontharen, maar er gebeurt ook fundamenteel onderzoek. En de wetenschappers houden zich steeds meer bezig met het begeleiden en onderzoeken van netwerken van boeren en andere belanghebbenden.

Bij het netwerk Energetische Kwaliteit Melk komen de wetenschappers eigenlijk al snel in botsing met hun eigen praktijk. Veel van hen zijn - soms door religieuze overtuiging, soms door bètawetenschappelijke scepsis - overtuigd tegenstander van de door Bongers gebruikte energetische methoden.

Anderen zeggen juist dat het onwetenschappelijk is van Wageningse wetenschappers om de discussie niet aan te gaan. Dat melkveehouders betere resultaten zeggen te boeken dankzij die alternatieve methoden maakt dat wetenschappers met elkaar in gesprek raken over de manier waarop wetenschap wordt bedreven. Decennia lang stond Wageningen synoniem met harde landbouwwetenschap die feiten aandroeg om de bedrijfsvoering van boeren te optimaliseren. Nu ontstaat er langzamerhand een besef dat ervaringen van boeren net zo legitiem zijn als basis voor nieuw wetenschappelijk onderzoek als cijfertjes en landbouwbeleid. Boeren als Bongers en Scholten willen echter toch graag harde bewijzen voor hun energetische methodes. Maar de

tig zijn als het gaat om vernieuwingen. Het was dan ook niet makkelijk om wetenschappers te vinden die open stonden voor de nieuwe methodes die de melkveehouders gebruiken.

In eerste instantie was bijvoorbeeld moeilijk om een medewerker te vinden die onderzoek wilde doen. "Dan ben ik niet meer met wetenschap bezig", was de reactie. "Ik schaam me." Of: "Ik kan hier als wetenschapper weinig mee". Twee wetenschappers schreven zelfs een brief in een krant, waarin zij zich afvroegen of, en in hoeverre christenen zich niet met dit soort zaken in moet laten. Uiteindelijk werd Henk Kieft van ETC als extern specialist gevraagd, omdat hij wel mogelijkheden zag om het wetenschappelijke en het energetische met elkaar te verbinden.

Het lijkt er dan ook op dat de wetenschappers in het netwerk Energetische Kwaliteit Melk meer van de experimenterende boeren opsteken dan andersom. De boeren zijn overtuigd van de resultaten en gaan door met het doormeten

meetmethodes zijn omstreden. Er zijn mogelijkheden om het energetische niveau van melk te meten door de lichtuitstraling (fotonen) te meten, maar zelfs deze wetenschappelijk overkomende methode wordt door veel wetenschappers niet vertrouwd. Gedegen onderzoek naar alternatieve meetmethodes zal echter enorm veel tijd en geld kosten, naast alle maatschappelijk oproer die het zal veroorzaken. Het probleem is dat het verschil tussen voedsel met hoge en lage energiegehalten niet met de huidige wetenschappelijke theorieën kan worden bewezen. Er is een andere vorm van wetenschap bedrijven nodig, maar net als boeren kunnen wetenschappers behoorlijk conservatief en achterdochtig zijn als het gaat om vernieuwingen.

Veelbelovend, onzin of gevaarlijk?

De energetische benadering roept nogal eens heftige reacties op. Óf mensen vinden het een veelbelovende, interessante benadering, óf mensen willen er niets van weten. Een deel van deze laatste groep vindt het onzin, omdat bestaande wetenschappelijke theorieën geen verklaring geven. Volgens anderen schuilt er juist gevaar in. Zij willen zich er vanwege hun geloofsovertuiging niet mee bezighouden.

'Je denkt niet meer in deeltjes maar in golven'

Henk Kieft, adviseur Plattelandsvernieuwing ETC Adviesgroep Nederland, inventariseerde energetische technieken in de landbouw wereldwijd:

'Ik was al begonnen met de inventarisatie van het gebruik van nieuwe energetische technieken in de landbouw over de hele wereld. Boeren gebruiken allerlei energetische technieken, maar die konden niet wetenschappelijk verklaard worden. Toch nemen boeren op basis van die technieken bedrijfsbeslissingen. Dat is interessant. Daarom heb ik vier maanden lang een inventarisatie gedaan, ook om te zien of dit voor het ETC een nieuw werkveld kon vormen.

Er zijn wereldwijd een tiental energetische technieken die in de landbouw worden gebruikt. Daarvan zijn er ongeveer vier verklaarbaar door de fysica die werken in de frontlijn van de wetenschap. Een toepassing in de melkveehouderij die heel dicht bij een verklaring zit, is het paratb-kastje. Dat is een kastje dat straling uitzendt en daarmee de bacteriën tegen gaat,

die de darmziekte paratuberculose bij koeien veroorzaken.

De aarde heeft een magnetisch veld. Daarin is al het leven ontwikkeld en dat is dus gevoelig voor dat magnetisme. En er zijn bepaalde domeinen van het magnetische speelveld die invloed hebben op levende organismen. Ultraviolette straling werkt bijvoorbeeld in op virussen en bacteriën, infrarood op insecten. Die effecten zijn duidelijk aantoonbaar.

De frontlinie van de wetenschap loopt dertig jaar voor op de rest van de wetenschap. Het Ludwig Boltzmann Instituut in Wenen heeft een afdeling biosensoriek waar ze de reacties meten van menselijke hersenen op het magnetisme van de aarde. En in Duitsland zijn veterinaire instituten opgericht die zich bezig houden met de manier waarop golflengtes van invloed zijn op het bouwen.

Het is niet verwonderlijk dat wetenschappers van Wageningen UR moeite hebben met de energetische technieken. Wel jammer. De boeren zijn verder dan de wetenschappers vanuit

hun wereldbeeld aan kunnen.

Wetenschappers denken vaak nog vanuit een positivistisch denkkader. Daarbij geldt: alles is waar wat ik kan bewijzen. Maar zo'n houding kan er wel toe leiden dat Wageningen er in de toekomst ineens achter komt dat ze achter lopen.

Tijdens mijn inventarisatie ontdekte ik dat ik anders ging kijken dan ik gewend was. Je denkt niet meer in deeltjes maar in golven. Wageningen moet hier mee bezig, maar vanuit een constructivistisch denkkader. Geef mensen het speelveld om te onderzoeken of de energetische technieken verklaarbaar zijn. Het netwerk Energetische Kwaliteit Melk fungeert nu als zo'n speelveld waarin de Animal Sciences Group het lef toont om in samenwerking met boeren te experimenteren, en dat te verbreiden naar instituties als LTO en het ministerie van LNV.'

van hun bedrijf, met de fotonenmeting van hun melk en het vitaliseren van hun water. De wetenschappers krabben zich op het hoofd, wetend dat ze onvoldoende geld en draagvlak hebben om hun eigen scepsis wetenschappelijk onder de loep te leggen.

Maar misschien is deze omdraai juist voor dit netwerk wel de ontwikkeling die nodig is. De discussie binnen de Animal Sciences Group gaat inmiddels volop door. Daarnaast betrekken de wetenschappers ook externe partijen als LTO, het ministerie van LNV en de Rabobank bij de discussie. De internationale inventarisatie van kennis over energetisch melken, waarvan Henk Kieft een aftrap deed, zal worden uitgebreid. En de wetenschappers zoeken financiering voor onderzoek naar de effecten van een juiste energiebalans op allergieën, zoals de zonneallergie van de vrouw van boer Bongers.

Wij rijden door naar melkveehouder Thijs Scholten in Dalfsen.'

Hogere energie is een meerwaarde die je moet vermarkten

Halte 3: Middenweg, Dalfsen

'Net als de boerderij van Bongers onderscheidt ook het bedrijf van Thijs Scholten zich niet direct van andere melkveebedrijven. Maar ook Scholten gebruikt energetische methoden om zijn bedrijfsvoering te verbeteren. Hij heeft een stralingskastje met acht LED-jes die elke twee seconde straling uitzenden en een watervitalisator. Hij is overtuigd dat dit werkt sinds het stralingskastje de aan paratuberculose lijdende koeien van zijn buurman genas. Bovendien gebruikt hij sinds het stralingskastje nauwelijks antibiotica meer.

Zelf vindt Scholten het vooral belangrijk om een positieve houding te hebben ten opzichte van zijn bedrijf. Elke ochtend staat hij op en zegt tegen zichzelf: ik heb een gezond bedrijf. Hij zal nooit in paniek naar de koeien gaan, maar eerst afwachten tot hij zelf weer rustig en positief voelt. Ook hier gaat het om gevoel. Denkt u maar eens in hoe u zich voelt als u elke dag met een chagrijnige collega moet wer-

Thijs Scholten

ken. Wat een verschil met iemand die telkens vrolijk is. Waarom zouden koeien deze emoties niet kunnen voelen?

Scholten is net als Bongers overtuigd van de meerwaarde die zijn melk oplevert. Hij ervaart het als groot probleem dat Wageningse wetenschappers dat niet hard weten te maken, want hij wil die meerwaarde graag vermarkten. Maar daarvoor zijn harde bewijzen nodig voor de gezondheidsclaims van boeren als Scholten en Bongers. In de supermarkt ligt "rouwdouwspul", vindt Scholten, maar hij weet alleen intuïtief dat zijn eigen melk beter is, al experimenteert hij wel regelmatig met collega-boeren met de fotonenmeting.

Maar hoe verkoop je melk met een meerwaarde die moeilijk te bewijzen is? Eén manier is om zuivelcoöperaties bij het netwerk Energetische Kwaliteit Melk te betrekken. Die ontbreken nu, jammer genoeg, maar zij hebben er ook voor gezorgd dat er nu in de supermarkt geen schapjes maar hele pallets biologische melk worden verkocht. Een nieuwe lijn met energetische melk vanuit de melkfabrieken is dus heel wel mogelijk, al vreest Scholten dat de meerwaarde dan voor een groot deel bij de grote bedrijven blijft hangen.

Scholten ziet meer in het regionaal vermarkten van de energetische melk. Hij noemt als voorbeeld de Groene Marke in Ommen. Twaalf boeren runnen daar zelf een winkel. Ze staan bij toerbeurt in de winkel en verkopen er hun eigen producten. Zo iets wil Scholten zelf ook gaan organiseren samen met melkveehouders, akkerbouwers en een teler van Shii Take paddenstoelen. Hij kijkt hierbij ook of bijvoorbeeld de afdeling van de gastronomische beweging Slow Food in Zwolle bij zo'n initiatief kan helpen.

Toch blijven boeren ook bij dit soort experimenten afhankelijk van wat de consument gelooft. Als Scholten zijn energetische melk in de regio met meerwaarde wil verkopen, ook dan heeft hij zekerheid nodig om te kunnen zeggen dat zijn melk gezonder is dan die van een normale boer. Hij zelf gelooft weliswaar niet erg meer in de wetenschappers van Wageningen UR als het gaat om antwoorden op zijn vragen, maar dezelfde scepsis bestaat bij banken en andere financiers van de landbouw. Boeren als Scholten zullen dus met hun ervaringen de wetenschappers moeten leren om op andere manieren te kijken naar methodes die volgens hen niet volgens de norm zijn.

Ik dank u voor uw aandacht.'

Informatie
www.verantwoordeveehouderij.nl/slimexperimenteren

Wageningen UR zoekt nieuwe reisbestemmingen

Gaat u met ons mee?

Uw reispakket:

Reisdoel: nieuwe, baanbrekende bestemmingen ontdekken

Meenemen: veelbelovende routes

Thuislaten: gevestigde denk- en werkwijzen

Reisgenoot: Wageningen UR

Op weg naar nieuwe bestemmingen

De Nederlandse veehouderij wil en moet op weg naar nieuwe bestemmingen. Wageningen UR wil routes uitzetten die veelbelovend zijn, maar desalniettemin nog maar door een enkeling worden verkend. Reisbestemmingen die erbij gebaat zijn als ook anderen ze verkennen.

Echter, ondernemers, kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven bewandelen vaak de platgetreden paden en hebben zodoende te weinig oog voor de omgeving en de kansen die deze hen kan bieden. Dat remt een veelvoud van innovaties in de sector. Veelbelovende, radicale vernieuwingen worden vaak in de weg gezeten door gevestigde denk- en werkwijzen. Die zitten verankerd in bestaande opvattingen over landbouwsystemen, kennisontwikkeling, belangenbehartiging, structuren in toelevering en afzet, en in wet- en regelgeving. Radicalere praktijkvernieuwingen hebben daarom alleen kans om een bredere betekenis te krijgen, als deze belemmeringen worden weggenomen.

Samenstelling reisgezelschap

Op het wegnemen van belemmeringen is de innovatieaanpak van Slim Experimenteren gericht: breid het reisgezelschap onderweg meer en meer uit met mensen die je tegenkomt in je reisomgeving. Botst het gezelschap op een belemmering in de keten? Nodig een voerfabrikant uit om mee te doen. Zit het obstakel in de regels? Spreek een beleidsambtenaar aan en betrek hem in het gezelschap. Kortom: een slim experiment bestaat uit een reisgezelschap van innoverende veehouders en relevante personen en organisaties uit hun omgeving, dat zich gezamenlijk een weg baant naar een veelbelovende bestem-

ming. Juist deze innoverende melkveehouders doorbreken vanzelfsprekendheden. Door anderen mee te laten innoveren werken zij aan kiemen voor technische en institutionele vernieuwing.

Wageningen UR als reisgenoot

Wageningen UR biedt zich aan voor nieuwe slimme experimenten. Niet als de alwetende reisleader, maar als reisgenoot met nuttige kennis en ervaring. Als wetenschappelijk instituut kunnen we een schat aan deskundigheid erbij halen. Tegelijkertijd zorgen we ervoor dat die deskundigheid de vernieuwing niet in de weg staat. Als landelijk werkende organisatie beschikken we over goede contacten bij de overheid en het bedrijfsleven, maar weten ook dat zij niet zonder meer willen breken met het bestaande. In toenemende mate weten we ook hoe we deze spannende reizen, met nog onzekere eindbestemmingen, zo kunnen vormgeven dat ze maximaal effect hebben.

Bent of voelt u zich een vernieuwer in de veehouderij?

Maar lukt het u niet om door de bestaande praktijk heen te breken? Bel of e-mail ons!

Bel met Sierk Spoelstra, tel 0320 238 067 of e-mail sierk.spoelstra@wur.nl

Slim Experimenteren

'Slim experimenteren' is een instrument om vernieuwingen in de veehouderij beter te kunnen benutten. In 2004 en 2005 hebben innoverende melkveehouders, onderzoekers en beleidsmakers netwerken gevormd rondom prille, ongewone, maar veelbelovende vernieuwingen waar veel van valt te leren: 'Eenvoud en Lage Kosten', 'Lunters Landfonds', en 'Energetische Kwaliteit Melk'. Derden (zuivelbedrijven, banken, voerleveranciers, adviseurs, overheden) die een rol konden spelen bij het wegnemen van 'institutionele' obstakels' zijn actief bij de netwerken betrokken. Zo kreeg het 'mee-innoveren van de omgeving' daadwerkelijk gestalte en droegen de netwerken bij aan een hernieuwde afstemming tussen praktijk, onderzoek en beleid. Hoewel elk netwerk zijn eigen dynamiek had, zijn ze alle drie te zien als een kiem die kan uitgroeien tot een doorbraak naar een meer duurzame melkveehouderij.

'Slim Experimenteren' komt voort uit Strategisch Nische Management (zie o.a. Hoogma et al., experimenting for sustainable transport: the approach off Strategisch Nische Management, 2002). De veelbelovende vernieuwingen zijn gekozen op basis van de 'Atlas van innoverende melkveehouders' waarin veelbelovende vertrekpunten bij het verduurzamen van de melkveehouderij staan beschreven (Wolleswinkel et al., 2004)

Colofon

© Wageningen UR
eerste druk, november 2005

Auteurs

Martin Woestenburg
Marjon Wolters
Art Wolleswinkel
Bram Bos

Tekstredactie

Anita Wolsing

Fotografie

Animal Sciences Group, Wageningen UR
Rob de Bruin, foto Finesse

Vormgeving en ontwerp

Pleun van der Linde

Druk

Alfabase, Alphen aan den Rijn

Uitgever

Wageningen UR

ISBN

90-6754-972-X

Overname van tekstdelen is toegestaan,
mits met bronvermelding.

Dit reisverslag is te bestellen bij Anita Wolsing
(0320-293307, anita.wolsing@wur.nl).

Het project 'Slim Experimenteren in de Melkveehouderij' is onderdeel van het programma Verantwoorde Veehouderij, een onderzoeks- en ontwikkelprogramma gericht op vergroting van de maatschappelijke acceptatie van de veehouderij in Nederland. Dit programma wordt gefinancierd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Deze reis was niet mogelijk geweest zonder de volgende reisgenoten:

Herman	Martien	Lout
Jan	Jan	Burgers van
Theo	Meino	Lunteren
Herman	Ernst	Jogchum
Koos	Lijntje	Roel
Monique	Rob	Richard
Cor	Menno	Andrea
Hotse	Frans	Sander
Aagje	Stephan	Marjon
Hilse	Hans	Wilke
Jan	Arjan	Marjanne
Gerard	Murk	Eric
Mona	Ado	Machiel
Kees	Cor	Gisabeth
Bert	Gerwin	Jan
Durk	Roel	Bartold
Onno	Joke	Catharinus
Leen	Nick	Bram
Bert	Cees	Dirk
Thijs	Saskia	Henk
Piet	Dick	Patricia
Ad	Gemma	Sander
Sjaak	Gidi	Anita
Harm	Karel	Karljin
Jan	Matteo	Marijn
Frans	André	Marjon
Stef	Jaap	Michel
Henk	Jan Dirk	Art
Ron	Irene	Sierk
Jaap	Marc	Martin
Annette	Henk	Harmen

Lunters Landfonds

Eenvoud en Lage Kosten

Energetische Kwaliteit Melk

